

28th International Scientific Conference
Strategic Management
 and Decision Support Systems
 in Strategic Management
SM2023

Subotica (Serbia), 18-19 May, 2023

Дуња Томић

Економски факултет у Суботици
 Суботица, Република Србија

dunja.tomic2000@gmail.com

Никола Шарић

Економски факултет у Суботици
 Нови Сад, Република Србија

nikolasaric021@gmail.com

РАД ЗА СТУДЕНТСКУ СЕКЦИЈУ - НЕЈЕДНАКОСТ ДОХОТКА И МАТЕРИЈАЛНА ДЕПРИВАЦИЈА У СРБИЈИ

Апстракт: Вредност Gini коефицијента, као и Квинтилног односа, у Србији је у последњих пар година у благом паду. Међутим, оваква тенденција поменутих показатеља не побољшава позицију Србије у односу на друге европске земље, будући да се она и даље налази у групи земаља са највећом доходном неједнакошћу. Последице, значајан удео становништва Републике Србије може да се окарактерише као материјално депривиран. Циљ овог истраживања јесте да теоријски поткрепи и образложи могуће узроке настајања овакве ситуације, као и њеног развојка последњих година.

Кључне речи: Gini коефицијент, Квинтилни однос, доходна неједнакост, материјална депривација.

INCOME INEQUALITY AND MATERIAL DEPRIVATION IN SERBIA

Abstract: Value of the Gini coefficient, as well as quintile ratio, in Serbia in the last couple of years shows a tendency of slight decline. However, this tendency of the mentioned indicators does not improve the position of Serbia comparing to other European countries, as it still belongs in a group of states with highest income inequality. Consequently, a significant share of population of Republic of Serbia can be characterized as materially deprived. The purpose of this research is to theoretically support and to explain possible causes of this condition, as well as its development over the last few years.

Key words: Gini coefficient, quintile ratio, income inequality, material deprivation.

УВОД

Аутор Atkinson (2015) тврди да одређене разлике у економским наградама које појединац осваја за своја достигнућа могу бити сматране као прилично оправдане. Самим тиме, анализе у сфери неједнакости доходака не би требале да теже елиминисању свих разлика у економским исходима, а самим тиме ни потпуној једнакости.

Аутор Polacko (2021) наводи последице доходне неједнакости као оне које се дешавају на економском и социјалном фронту. На економском фронту, последице досежу знатно преко очегледног сиромаштва и материјалне депривације, које се најчешће и повезују са ниским нивоима доходка. Оно што је евидентно јесте да су неједнакости доходака значајно утицале и на смањење раста, иновација и инвестиција. С друге стране, на социјалном фронту, ове последице се исказују као различити социјални и здравствени проблеми (могуће је

њихово сагледавање кроз очекивано трајање живота, гојазност, убиства, злоупотребу наркотика, ментално здравље појединаца, образовање деце...).

Узимајући у обзир све претходно наведене негативне ефекте који настају као последица изразитих неједнакости једне друштвене заједнице, намеће се потреба за анализом тих неједнакости и проналажењем одговарајућих решења чија би имплементација могла да допринесе побољшавању ситуације.

Посебно забрињавајућа чињеница јесте да показатељи ових непопуларних трендова данашњице у Републици Србији имају изнад просечну вредност у односу на показатеље Европске Уније.

У складу са тим, предмет рада представља анализу основних показатеља неједнакости доходака, Gini коефицијента и Квинтилног односа и њихово стављање у однос са резултатима оствареним у Европској Унији у просеку, односно појединим националним економијама унутар ње. Такође, пружа се и осврт на стопе изразите материјалне депривације у Републици Србији, као једне од главних последица видљивих на економском фронту друштвене заједнице.

1. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Подаци за емпиријско истраживање о доходним неједнакостима и материјалној депривацији у Србији (и у поређењу са ЕУ), прикупљани су првенствено дигиталним путем. Ослањајући се на податке Eurostata, као статистичке канцеларије Европске Уније која је задужена за објављивање високо квалитетних статистичких података о појавама и оствареним резултатима широм Европе, као и на податке Републичког завода за статистику, организације задужене за спровођење статистичких истраживања у Србији, доношење јединствених статистичких стандарда и сарадњу са бројним међународним организацијама ради обезбеђивања упоредивости, прикупљени су подаци о оствареним вредностима Gini коефицијента и Квинтилног односа у Републици Србији, у периоду од 2017. године до 2021. године, али и подаци о вредности ових показатеља у Европској Унији у просеку и појединим изабраним националним економијама у оквиру ње (претежно економије које имају екстремне вредности ових показатеља, било минималне или максималне) за 2021. годину.

Подаци о материјалној депривацији, који такође потичу из претходно поменутих извора, су прикупљени уз посебан нагласак на учешће појединих старосних група, али и на раздвајање сваке од старосне групе према полу, на мушкарце и жене. Наиме, осим стопе укупног становништва које се суочава са изразитом материјалном депривацијом, приказано је и учешће следећих старосних група:

- млађи од 18 година
- становништво старости од 18 до 64 године
- старији од 65 година.

Посебан осврт је приказан стављајући акценат и на структуру домаћинства, односно на њихово суочавање са изразитом материјалном депривацијом по основу првог критеријума на нивоу домаћинства. Наиме, основна подела структуре домаћинства је извршена са аспекта да ли у домаћинству има или нема деце, а затим се у оквиру сваке категорије разликују по 3 изабрана типа домаћинства.

Подаци који се односе на Европску Унију приказани су за 2021. годину, док су подаци за Србију приказани за 2020. годину.

2. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

2.1. Gini коефицијент и Квинтилни однос

Један од основних и најпопуларнијих показатеља доходне неједнакости мерене у целој популацији је Gini коефицијент. Узимајући вредности од 0% до 100%, вредност 0 означава потпуну једнакост свих појединаца, а вредност 100 концентрацију прихода на само једног појединца.

Према подацима Eurostata, вредност Gini коефицијента у Европској Унији у 2021. години је износила 30.1%. Највећи нивои неједнакости у погледу расположивог дохотка регистровани су у Бугарској (39.7%), Летонији (35.7%), Литванији (35.4%) и Румунији (34.3%). На другом крају, налазе се државе као што су Словачка (20.9%) и Словенија (23.0%), где је доходак био најравноправније распоређен. У овом контексту, Србија се са вредношћу Gini коефицијента од 33.3%, а према подацима Републичког завода за статистику, свакако налази изнад просека Европске Уније, а релативно близу оних земаља које су идентификоване као земље са највећом присутном неједнакошћу у расподели дохотка.

Ипак, оно што је могуће констатовати јесте да је вредност овог коефицијента у периоду од 2017. године до 2021. године у благом паду.

Табела 1: Вредност Gini коефицијента у Републици Србији у периоду од 2017. године до 2021. године

	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Gini коефицијент	37.8	35.6	33.3	33.3	33.3

Извор: аутори на основу Републичког завода за статистику

Други показатељ који се користи у анализи неједнакости доходака јесте Квинтилни однос. Дефинисан као доходак зарађен од стране 20% најбогатијих појединаца популације у једној држави према доходу зарађеном од стране 20% најсиромашнијих појединаца, постао је једна од најпопуларнијих мера за изражавање доходних неједнакости у друштву (Langel, Tille, 2011). Вредност овог показатеља, према подацима Eurostata за 2021. годину, је у Европској Унији била 5.0, показујући да је у просеку, доходак примљен од стране 20% најбогатијих појединаца био 5 пута већи у односу на доходак примљен од стране 20% најсиромашнијих појединаца. Међу појединим чланицама ЕУ вредност овог показатеља је имала прилично широк распон, од 3.0 у Словачкој и нешто испод 4.0 у Данској, Холандији, Ирској, Финској, Чешкој, Белгији и Словенији до преко 6.0 у Литванији, Шпанији, Летонији и Румунији достижући највишу вредност у Бугарској (7.5). Позиционарујући Србију у односу на државе ЕУ, са вредношћу S80/S20 коефицијента од 5.9 у 2021. години евидентно је да Република Србија спада у ред земаља са израженијом доходном неједнакошћу и по овом основу.

Оно што је могуће констатовати јесте да је вредност овог коефицијента у периоду од 2017. године до 2021. године значајно опала.

Табела 2: Вредност Квинтилног односа у Републици Србији у периоду од 2017. године до 2021. године

	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
Квинтилни однос S80/S20	9.4	8.6	6.5	6.1	5.9

Извор: аутори на основу Републичког завода за статистику

Већа општа неједнакост у Србији у односу на већину земаља чланица ЕУ, углавном би могла да се објасни као последица веће развијености социјалне заштите у Европи и јачег прогресивног опорезивања, посебно у развијеним земљама западне и северне Европе (Матковић, Крстић, Мијатовић, 2015). Наиме, социјална заштита је углавном скромног обима, а прогресивно опорезивање виших доходака готово и да не постоји.

Србија и даље релативно мало троши на две главне социјалне накнаде које су усмерене ка сиромашнима - новчану социјалну помоћ и дечји додатак (расходи за социјалну помоћ износе 1.96% БДП-а).

2.2. Материјална депривација

Последица ових изразитих доходних неједнакости, поготово по последњи квинтил, јесте суочавање са материјалном депривацијом, као изразом стварног положаја које је појединац успео да достигне. Тачније, материјална депривација би могла да се опише изнуђена неспособност да се нека од ставки са дате листе приушти, пре него избор да се то не уради. Показатељи који се користе у сврху њеног израчунавања се прикупљају на годишњем нивоу.

Листа од 13 критеријума који се узимају у обзир при анализирању материјалне депривације је следећа:

На нивоу домаћинства:

1. Капацитет суочавања са изненадним финансијским трошком
2. Могућност да се приушти годишњи одмор у трајању од 7 дана (изван домаћинства)
3. Могућност суочавања са заосталим обавезама (плаћање хипотеке или закупнине, комуналних рачуна или других облика позајмица)
4. Могућност да се приушти оброк са месом (пилетином, рибом) или вегетаријански еквивалент сваког другог дана
5. Могућност одржавања домаћинства у адекватном стању
6. Приступ ауту у приватне сврхе
7. Замена дотрајалог намештаја.

На нивоу индивидуе:

1. Интернет конекција
2. Замена дотрајале одеће
3. Поседовање два пара одговарајуће обуће (укључујући обућу за све временске прилике)
4. Потрошња мале количине новца на недељном нивоу на личне жеље
5. Редовно спровођење активности у слободно време
6. Одлазак са пријатељима/породицом на пиће/оброк барем једном месечно. (Eurostat)

Стопа материјалне депривације дефинише се као удео становништва који није у могућности да приушти пет или више од претходно наведених ставки. Стопа изразите материјалне депривације се дефинише као удео становништва који није у могућности да приушти седам или више од претходно наведених ставки.

Стопа изразите, тешке материјалне депривације је за Европску Унију, у просеку у 2021. години износила 6.3% (знатно варирајући по појединим земљама, од највеће стопе од 23.1% у Румунији до стопе од свега 1.1-1.8% у Чешкој, Аустрији, Словенији, Шведској и Финској). Са стопом нешто мањом од 14.5%, Србија се налази знатно изнад просека Европске Уније. Овако висок ниво депривације је и очекиван, узимајући у обзир знатан удео популације са ниским дохотком и вишедеценијске неповољне економске и друштвене прилике (Матковић, Крстић, Мијатовић, 2015.). Уколико се сагледа полна структура изразито материјално депривираниог становништва Србије, приметно је да жене представљају угрожену категорију, будући да стопа материјалне депривације износи 14.9%, у поређењу са 13.2%, колико се односи на мушкарце. Комбинујући полну са старосном структуром, може да се дође до закључка да су најугроженија категорија жене старије од 65 година, а категорија која је најмање под утицајем овог ризика мушкарци млађи од 18 година.

Табела број 3: Стопа изражене материјалне депривације, анализирана према полној и старосној структури, у ЕУ и Републици Србији у 2021. (2020.*) години

	Укупно		Млађи од 18 година			18-64 година			Старији од 65 година		
	М	Ж	Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж	Укупно	М	Ж
ЕУ	6.0%	6.6%	7.5%	7.5%	7.5%	6.3%	6.0%	6.6%	5.3%	4.5%	5.9%
Србија*	13.2%	14.9%	12.3%	11.7%	12.9%	13.0%	12.9%	13.0%	18.6%	15.4%	21.0%

Извор: аутори на основу Eurostata

Узевши у обзир први критеријум на нивоу домаћинства, могућност подмирења изненадног финансијског трошка, а у комбинацији са структуром домаћинства, евидентно је да посебно угрожену категорију представљају саме без деце, где ова стопа износи чак 62.6%. У домаћинствима које имају децу, најугроженија категорија су самохрани родитељи једног детета, где чак 50.3% није у могућности да подмири ненадани финансијски трошак.

Гледано у односу на просек ЕУ, присутни су нешто уједначенији показатељи у домаћинствима са децом, у односу на она која чине искључиво одрасле особе.

Табела број 4: Стопа становништва у ЕУ и у Републици Србији које није у могућности да подмири изненадан финансијски трошак, анализирано у односу на структуру домаћинства у 2021. (2020.*) години

	Домаћинства без деце				Домаћинства са децом			
	Укупно	Самац	Самица	Двоје одраслих, бар један старији од 65 година	Укупно	Самохрани родитељ једног детета	Двоје одраслих и једно дете	Двоје одраслих са троје или више деце
ЕУ	30.1%	36.7%	40.2%	22.6%	31.4%	54.3%	25.9%	37.5%
Србија*	40.3%	49.3%	62.6%	42.2%	30.7%	50.3%	30.2%	45.5%

Извор: аутори на основу Eurostata

Посматрајући домаћинства са децом, најзначајнија разлика Србије у односу на просек ЕУ је приметна у домаћинствима које имају више деце (троје или више од троје), док посматрајући домаћинства без деце видимо да је стопа становништва које је у немогућности да подмири ненадани финансијски трошак много неуједначенија по свим посматраним категоријама, поготово у случају самица.

3. НЕКЕ ОД МЕРА ЗА СМАЊЕЊЕ НЕЈЕДНАКОСТИ

Имајући у виду још увек прилично неповољне показатеље за Србију, неопходно је дефинисати неке од мера које би могле да допринесу побољшавању тренутног стања. Оно што треба имати у виду јесте да би последице оваквих мера биле знатно далекосежније, од искључиво побољшања самог индикатора.

Као кључни инструмент за смањење неједнакости би свакако могао да се наведе порез на доходак грађана, па је у складу са овом чињеницом и дефинисана већина потребних акција.

Неке од мера предложене до стране Фискалног савета Републике Србије су:

- удвостручавање неопорезивог цензуса на зараде са 19.300 динара на 40.000 динара, као и увођење додатног неопорезивог цензуса од 20.000 динара месечно за сваког издржаваног члана домаћинства
- повећање стопе пореза на зараде са 10% на 15% чиме би се омогућило финансирање претходно поменуте мере
- разматрање прогресивнијег приступа пореској реформи.

Резултат поменутих мера би свакако допринео смањењу неједнакости односно редистрибуцији дохотка од 20% домаћинстава са највишим нивоима прихода, ка осталих 80%. Оно што је такође неопходно истаћи јесте да би релативно највећи добитник овакве пореске реформе била домаћинства средњег слоја са децом, али свакако да не би изостали ни позитивни резултати по домаћинству са најнижим дохоцима, пре свега са аспекта подстицаја за њихово укључивање на тржиште рада у случају оних појединаца који су незапослени.

ЗАКЉУЧАК

Република Србија и даље заостаје за Еворпском Унијом по питању постојећих доходних неједнакости у друштву. Посматрајући вредности и Gini коефицијента и Квинтилног односа у Србији у односу на поједине економије у оквиру Европске Уније, приметно је да се Србија налази ближе оним земљама које су у оквиру ЕУ регистроване као максимални екстреми, као што су Бугарска, Летонија, Литванија и Румунија.

Са аспекта изложености израженој материјалној депривацији, удео појединих категорија становништва Републике Србије (посматрано по полу и старости) а које се суочавају са овим проблемом, је нуепоредиво виши него што је то у случају у Европској Унији у просеку. Највеће регистроване разлике су приметне код становништва старијег од 65 година, што указује на њихову изражену угроженост у оквиру наше националне економије.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Arandarenko, M., Krstić, G. и Žarković Rakić, J. (2017). Dohodna nejednakost u Srbiji: Od podataka do politike. *Friedrich Ebert Stiftung*.
- Atkinson, A. (2015). *Inequality: What can be done?*. London: Harvard University Press.
- EU statistics on income and living conditions (EU-SILC) methodology - material deprivation by dimension (2021). *Eurostat*. Preuzeto 17. marta 2023. sa sajta <https://ec.europa.eu/>
- Langel, M. и Tille, Y. (2011). Statistical inference for the quintile share ratio. *Journal of Statistical Planning and Inference*.
- Living conditions in Europe - income distribution and income inequality (2022). *Eurostat*. Preuzeto 15. marta 2023. sa sajta <https://ec.europa.eu/>
- Living conditions in Europe - material deprivation and economic strain (2022). *Eurostat*. Preuzeto 17. marta 2023. sa sajta <https://ec.europa.eu/>
- Polacko, M. (2021). Causes and Consequences of Income Inequality – An Overview. *Statistics, Politics and Policy*.
- Prodanović, A., Mladenović, B., Jašarević, M., Maier Gukovas, R. и Kol-Blek, S. (2022). Pregled javnih rashoda za socijalnu pomoć u Srbiji. *World bank group*.
- Матковић, Г., Крстић, Г. и Мијатовић, Б. (2015). Србија: Приходи и услови живота 2013. *Републички завод за статистику*.
- Предлог мера социјалне и пореске политике за смањење неједнакости и ризика од сиромаштва у Републици Србији (2022). *Фискални савет Републике Србије*.
- Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва. Неједнакост. Преузето 15. марта 2023. са сајта <https://socijalnoukljucivanje.gov.rs/>